

Lech Krzyżanowski

"Conservation of traditional Houses", Baghdad 1984 : [recenzja]

Ochrona Zabytków 40/3, 228-229

1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE

Giovanni Massari, *Humidity in Monuments (Wilgotność w zabytkach)*. International Centre for the Study of Preservation and the Restoration of Cultural Property. Rome 1977 (47 ss., 21 il.).

Książka G. Massariego – uznanego autorytetu w dziedzinie walki z wilgocią oraz jej skutkami – ukazała się w połowie lat siedemdziesiątych. Cel, który Autor zamierzał osiągnąć, wydaje się szczególnie aktualny u nas w kraju, w dobie szerokiej dyskusji nad stosowaniem rozwiązań osuszających.

Głównym zamierzeniem autora jest uzasadnienie lansowanej przez niego w wielu publikacjach tezy, że zawilgocenie jest problemem złożonym, możliwym do rozwiązania wyłącznie poprzez postawienie właściwej, udokumentowanej diagnozy.

Książka składa się z trzech rozdziałów.

W pierwszym rozdziale autor stwierdza między innymi: „Architekci i inżynierowie powinni w wypadku wilgoci postępować jak lekarze, przeprowadzając wszystkie badania niezbędne do określenia rodzaju choroby. Niebezpiecznie jest tutaj polegać na zdrowym rozsądku, jak to czyniono w przeszłości. Przeciwnie, problem (zawilgocenia – przyp. R.J.) powinien być dokładnie rozważony po starannym zebraniu podstawowych danych”.

W rozdziale drugim autor omawia 5 znakomicie dobranych przykładów obiektów zabytkowych wymagających zastosowania rozwiązań osuszających. Obiektów, w których wbrew nakazom zdrowego rozsądku, w wyniku szczegółowych badań, ustalono właściwe przyczyny zawilgocenia. Proponowane rozwiązania osuszające, mimo że nie mają nic wspólnego z hydrofobizacją, elektroiniekcją bądź elektroosmozą, trudno zaliczać do anachronicznych rozwiązań klasycznych. Autor, doskonały diagnostyk, proponuje rozwiązania optymalne w danych warunkach, wynikające z badań przeprowadzonych przy użyciu nowoczesnej metodyki. W zakończeniu tego rozdziału zawarta jest krytyka rozwiązania osuszającego bazującego na koncepcji syfonu Knapena. W stosunku do innych rozwiązań, takich jak hydrofobizacja silikonami lub nasycanie krzemianami, autor używa określenia „teoretyczne” wyjaśniając, że jego zdaniem nie jest możliwe uzyskanie przy ich użyciu prawdziwie wodoodpornej, poziomej warstwy.

G. Massari powtarza propozycję zgłoszoną przez siebie na kongresie w Wenecji w 1964 r., aby każdą nową technologię, mającą zapobiegać wilgoci podciąganej kapilarnie, poddawać odpowiednim badaniom i obserwacjom w autoryzowanych laboratoriach.

Rozdział trzeci, konsekwentnie do wniosków z rozdziału poprzedniego, zawiera propozycję powrotu do klasycznego podcinania murów jako najpewniejszego rozwiązania zabezpieczającego przeciwko wilgoci podciąganej kapilarnie. Tym bardziej że postęp w dziedzinie urządzeń do wiercenia i podcinania gwarantuje właściwe stosowanie tej klasycznej metody.

Mimo skromnej objętości, *Humidity in Monuments* stanowi znakomitą lekturę dla osób zajmujących się osuszaniem obiektów zabytkowych, a przedstawiony punkt widzenia potwierdza, że próby rozwiązania tego zagadnienia przy użyciu jednej, aktualnie modnej, technologii po prostu nie mają sensu.

Ryszard Jurkiewicz

Conservation of traditional Houses (Konserwacja tradycyjnych domów), Amanat al-Asima Baghdad, b.m. 1984, 84 s., 172 il. kolorowe, czarno-białe i plany, streszczenie w j. arabskim

John Warren przedstawił w odrębnym wydawnictwie (1982 r.) wybrane zagadnienia zamierzonej konserwacji bagdadzkich domów, a program opublikowała „Ochrona Zabytków” (nr 1 z 1985, s. 45). W 1984 r. urząd miasta Bagdadu – Amanat al-Asima – opublikował sprawozdanie ze zrealizowanych już działań. Jest to wydawnictwo przygotowane przez Johna Warrena dedykowane wydziałowi technicznemu urzędu miasta Bagdadu. Wstęp napisał Husham al-Madafi, wiceprezydent nadzorujący służby techniczne. Przy zdecydowanej przewadze ilustracji nad tekstem znalazło się także miejsce na zwięzłe streszczenie w języku arabskim. Charakter wydawnictwa nie pozostawia wątpliwości – jest to prezentacja zrealizowanego etapu programu konserwatorskiego.

W przedmowie Husham al-Madafi podkreśla, że książka stanowi punkt zwrotny w historii konserwacji zabytków Iraku. Dotychczasowe działania obejmowały głównie spuściznę z okresu Abbasydów – wielkie historyczne monumenty. Obecnie po raz pierwszy zwrócono uwagę na tradycyjne domy mieszkalne i to z ostatnich stu lat. Wybranie takiego zakresu działań stanowi przełom – konserwacją objęto w Iraku zabytkową architekturę mieszkalną. Wiceprezydent miasta zapowiada, że jest to dopiero pierwszy etap szeroko zakrojonego programu konserwacji tradycyjnych i historycznych domów Bagdadu.

Dodać należy, że współczesne budownictwo bagdadzkie zdecydowanie odstąpiło od tradycyjnych zasad. Nie buduje się już jednorodzinnych domów z dziedzińcem. Podejmuje się wprawdzie nieliczne próby nawiązania do tradycji, ale nie przyniosły one jeszcze satysfakcjonujących wyników. Skala zaś potrzeb metropolii i możliwości przestrzenne wyraźnie hamują wszelkie inicjatywy w tym zakresie.

Zgodnie z zawartą w publikacji relacją na 88 domów objętych badaniami i inwentaryzacją, zabiegom restauratorskim poddano jedynie 28. Wśród nich znalazły się także budynki liczące niespełna pół wieku. Co więcej – niektóre z nich (wprawdzie nieliczne) są przykładem mechanicznego przeniesienia tradycji budownictwa tyrolskiego czy z innych rejonów Europy Zachodniej i połączenia jej z elementami przestrzennego rozwiązania tradycyjnych budynków Bagdadu. Fakt ten wart jest podkreślenia. Dowodnie bowiem świadczy o szerokim pojmowaniu terminu „tradycyjny”. Wypada jednak z uznaniem podkreślić chęć objęcia ochroną pełnego dorobku zamkniętej już epoki, a także otwartość wobec trendów historycznych.

Pogłębioną charakterystykę typu domu bagdadzkiego, analizę materiałów budowlanych oraz założenia filozofii konserwacji – jak to określił autor – przedstawił John Warren w artykule publikowanym w „Ochronie Zabytków”. Tam czytelnik może uzyskać szczegółowe informacje. Tu zaś jest miejsce na refleksję generalną, próbę oceny zarówno publikacji, jak i uzyskanych rezultatów.

Sama książka i jej przedmiot stanowią ewenement w piśmiennictwie poświęconym konserwacji zabytków krajów arabskich. Bibliografia tematu jest dość obszerna, ale poszczególne publikacje ukazują się w licznych periodykach lub trudno dostępnych broszurach. Ponadto znaczna jej część publikowana jest tylko w języku arabskim. Opracowania ze streszczeniami lub pełnymi tekstami w językach europejskich

głównie dotyczą generalnych problemów urbanistycznych. Rozważa się w nich zasadność nawiązywania do podstaw i metod konserwatorskich wypracowanych na innym kontynencie i dla innych potrzeb. Wyraźnie akcentowana jest świadomość odrębności wynikającej nie tylko z założeń i ducha islamu, lecz i przesłanek etnicznych oraz kulturowych. Dość często podejmowane są problemy klimatyczne, zagadnienia związane z tradycyjnymi materiałami budowlanymi itp. Opracowania te zapowiadają – jak sądzę – wielkie działania konserwatorskie w sferze urbanistycznej.

Na wyjątkowy charakter książki Warrena składa się kilka przyczyn. Na pierwszym miejscu wymienilibym dogłębne poznanie przez autora tradycji budownictwa domów Bagdadu, ich układów przestrzenno-funkcjonalnych, techniki budowlanej i stosowanych materiałów. Przemyslenie tych zagadnień i analiza stanu zachowania tradycyjnej zabudowy miasta pozwala mu na sformułowanie przekonującej tezy, że konserwacja tego typu budynków powinna być kompleksowa i obejmować całe zespoły domów. Jako doświadczony architekt, biegły w sztuce konserwacji, Warren zdaje sobie sprawę, że podniesienie technicznego statusu – zapewnienie mieszkańcom wszystkich wygod, przywrócenie budynkom pełnej sprawności technicznej, restytucja tradycyjnych elementów dekoracyjnych itp. – tylko kilku wybranych domów nie bardzo ma sens, ponieważ inne ulegają stałej degradacji.

Konieczność kompleksowych działań uzasadnił przekonująco. Traktuje je jako bezdyskusyjną zasadę poczyniła konserwatorskich w mieście arabskim.

Zasady tej jednak nie udało się zastosować nawet w stosunku do 28 domów. Nie nam osądzać przyczyny tego odstępstwa. Zapewne jak w każdym działaniu konserwatorskim były one liczne. Można jedynie wyrazić żal, że warunki lokalne wykluczyły wprowadzenie w życie tak przekonująco sformułowanej i udowodnionej tezy. Nadzieję pokładać należy w zapowiedzi, że jest to zaledwie pierwsza faza długofalowego programu i życzyć wypada władzom Bagdadu, aby udało się następnym etap rozpocząć.

Jeden jednak aspekt konserwacji tradycyjnych domów Bagdadu nie podlega dyskusji. Stworzono program, który zaczęto realizować uzyskując już na wstępie bardzo dobre rezultaty. Tak wysoka ocena wyników zawarta jest w książce Warrena, w zamieszczonych fotografiach, projektach i planach. Uzyskanie satysfakcjonujących rezultatów w skali architektonicznej, bo mowa tylko o pojedynczych budynkach, pozwala mieć nadzieję, że podobne efekty zostaną uzyskane w skali urbanistycznej. Dyskusje prowadzone z irackimi konserwatorami zabytków nadzieję tę podtrzymują. Doświadczenia Bagdadu stać się mogą ważne dla praktyki rewolucyjnej historycznych miast arabskich.

Lech Krzyżanowski

PRZEGLĄD ZAGRANICZNYCH CZASOPISM KONSERWATORSKICH

MONUMENTUM. Wydanie specjalne poświęcone zabytkom Belgii. Tom wydany z inicjatywy Belgijskiego Narodowego Komitetu ICOMOS.

Tom XX–XXI–XXII, 1982, stron 211, ilustracje.

Andries Van Den Abeele (przewodniczący Belgijskiego Narodowego Komitetu ICOMOS), *Wprowadzenie*, s. 3, tekst w języku francuskim i angielskim. Tom *Monumentum* (XX–XXI–XXII) ukazał się z okazji stuipięćdziesiątej rocznicy utworzenia Królestwa Belgii i omawia osiągnięcia i porażki belgijskiego środowiska konserwatorskiego. Numer dedykowany jest Raymondowi M. Lemaire, zasłużonemu belgijskiemu konserwatorowi.

Jean Barthelemy, *Conditions de renaissance de la cite* (*Warunki odrodzenia miasta*), ss. 5–14, 8 il., stresz. w jęz. angielskim i hiszpańskim. Konieczność wprowadzenia zmian do sposobu myślenia ludzi odpowiedzialnych za kształtowanie współczesnych miast – to myśl przewodnia omawianego artykułu. Obserwując, jak wiele osób, na różnych szczeblach, ma swój udział w podejmowaniu decyzji urbanistycznych, autor formuluje tezę, iż skuteczne przekształcenie praktyki planowania miast jest możliwe jedynie poprzez głębokie poznanie wykształconych przez wieki mechanizmów miastotwórczych. Niezbędne jest uwzględnienie, w procesie projektowania i podejmowania decyzji, kryteriów dotąd nie docenianych, a decydujących o jakości żywego organizmu miejskiego. Zdaniem autora, czynniki, które mogą wpłynąć na zmianę postawy urbanistów, to sformułowanie nowej definicji funkcji miasta, głębsze zrozumienie nauk socjologicznych i zasad tradycyjnego rozplanowania tkanki miejskiej oraz określenie jej właściwej skali. Należy koniecznie odtworzyć zagubiony „język” urbanistyczny nie po to, aby go niewolniczo naśladować, lecz by go racjonalnie interpretować i ulepszyć.

L. Smets, *The church of the Beguinage of St. Truiden. Conservation and restoration of the architecture, interior and furniture: a case-study* (*Kościół Beginek pod wezwaniem św. Trudy. Konserwacja i restauracja architektury, wnętrza i wyposażenia – badanie przedmiotowe*), ss. 17–21, 6 il., stresz. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Trzynastowieczny, pseudobazylikowy kościół pod wezwaniem św. Trudy już od pół wieku nie był użytkowany jako miej-

sce kultu i znajdował się w stanie ogromnego zaniedbania. Władze prowincji limburgskiej zainteresowały się tym cennym obiektem i zamierzały zorganizować w jego murach Prowincjonalne Muzeum Sztuki Religijnej. Po wykonaniu niezbędnych prac badawczych określających możliwości i sposób dokonania adaptacji tego wielokrotnie przekształcanego zabytku przystąpiono do prac konserwatorskich. Przeprowadzono staranną restaurację budynku kościoła oraz XIII/XIV-wiecznych malowideł ściennych, zdobiących jego wnętrza oraz barokowego wyposażenia. Jak twierdzi autor artykułu, kosztem bardzo nielicznych kompromisów udało się omawiany obiekt wskrzesić dla potrzeb współczesnego życia.

Guido de Dijn, *A concept for the rehabilitation of the former Cistercian Abbey of Herkenrode at Kuringen, near Hasselt* (*Koncepcja rewolucyjnej pocysterskiego opactwa Herkenrode w Kuringen koło Hasselt*), ss. 25–32, 6 il., stresz. w jęz. francuskim i hiszpańskim.

Artykuł omawia, na przykładzie rewolucyjnej pocysterskiego opactwa w Kuringen, współczesne metody działania belgijskich konserwatorów. Poszczególne obiekty założenia klasztorowego pochodzą z różnych epok. Najstarsze z nich powstały w XIII w. Stopniowo rozbudowywany i przebudowywany zespół dotrwał do naszych czasów w stanie ruiny. Od 1974 roku jest prawnie chroniony wraz z otaczającym go krajobrazem. W 1972 roku dużą część założenia klasztorowego zakupił zakon Kanoników Regularnych od Św. Grobu i podjął próbę zaadaptowania zabytkowych obiektów dla swoich potrzeb. Ze względu na wartość historyczną zespołu oraz konieczność etapowego realizowania adaptacji opracowano, w oparciu o badania historyczne i analizę funkcjonalną, generalny program działań gwarantujący właściwą z punktu widzenia konserwatorskiego realizację zamierzenia. W artykule odnajdujemy szczegółowy opis procesu kształtowania się koncepcji architektoniczno-funkcjonalnej opactwa i rehabilitacji otaczającego zespół krajobrazu.

Rene Pechère, *Les jardins historiques, leur restauration leur interet pour les jardins contemporains* (*Historyczne ogrody, ich restauracja, ich znaczenie dla kształtowania współczesnych ogrodów*), ss. 35–42, 4 il., stresz. w jęz. angielskim i hiszpańskim. Zachowane historyczne założenia ogrodowe są dla współczesnych projektantów nie rzadko jedynym wzorcem ukazującym podstawowe zasady prawidłowego kształtowania zieleni. Zasadniczą sprawą jest więc